

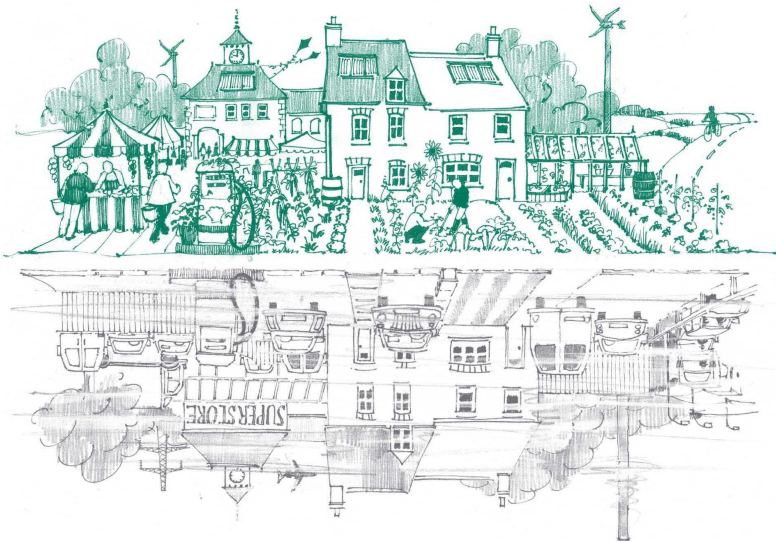
het

Onderste Boven

van

Transition Towns

Hoe burgers en overheid
elkaar kunnen versterken
in lokale transitie-initiatieven

Paul Hendriksen

het

Onderste
Boven

van

Transition Towns

**Hoe burgers en overheid elkaar kunnen
versterken in lokale transitie-
initiatieven**

een doe-het-zelf(de) handleiding voor bur-
gers, ambtenaren en politici
in Nederlandse steden, dorpen en regio's

Inhoud

Woord vooraf	3
1. Transition Town en de lokale overheid	5
1.1. Bottom-up en top-down	5
1.2. Veerkracht en duurzame ontwikkeling	6
1.3. Drempels voor samenwerking	9
2. De twee fasen van een TT-initiatief	10
2.1. De twaalf elementen van de eerste fase	10
2.2. Het Minder Energie Plan	12
2.3. De tweede fase: implementatie	13
3. Bruggen naar het lokale bestuur	15
3.1. Over de drempel stappen	15
3.2. Voordelen van samenwerking	19
3.3. Valkuilen van samenwerking	20
3.4. Ervaringen	21
4. Aan de slag! Eerste stappen	24
5. Essentiële bronnen	30
Over de auteur	32

Woord vooraf

Dit boekje is speciaal geschreven voor iedereen die behoort tot een van de twee volgende groepen lezers. Enerzijds is het bedoeld voor mensen die in hun eigen woonplaats actief zijn in een Transition Town-initiatief (TT). Anderzijds voor ambtenaren en politici in steden, dorpen of regio's waar TT-initiatieven ontstaan of al actief zijn.

Ben je er nog, lezer? Mooi, dan voel je je waarschijnlijk aangesproken.

Verbindende factor tussen beide lezersgroepen is, dat jullie vroeg of laat onvermijdelijk met elkaar te maken krijgen en dan zullen moeten samenwerken in jullie streven naar een duurzame toekomst van je eigen gemeente. Als je op dat moment elkaars taal niet spreekt, dan liggen de aanleidingen voor ongelukken voor het oprapen.

Het is dus van belang dat jullie over en weer op de hoogte zijn van elkaars belangen, intenties, beelden, vooroordelen en al die andere ingrediënten die een vruchtbare relatie kunnen maken of breken.

Als schrijver van dit boekje heb ik mijn best gedaan om deze zaken voor beide lezersgroepen toegankelijk te maken.

Illustratief is, dat de titel van het boekje voor beiden rijk is aan beeldspraak. Wat maakt dat zoveel mensen onderste-boven zijn van het TT-concept? Hoezeer zetten de werkwijze en het streven van TT naar lokale veerkracht de gangbare werk- en zienswijzen op zijn kop? Hoe kunnen burgerbeweging (van onderop) en overheid (werkend van bovenaf) elkaar in het midden ontmoeten en vruchtbaar samenwerken? Hopelijk komt na lezing voor ieder de onderste steen boven.

Op sommige plekken spreek ik in het bijzonder de TT-actieve lezers aan, op andere degenen die werkzaam zijn bij de lokale overheid. Beschouw dit over en weer vooral als een kans om een kijkje te nemen in elkaars keuken. Wat gaat er in de ander om? Wat is zijn/haar belang, waarom stelt hij/zij zich zo op? Wederzijds begrip is misschien wel de belangrijkste de basis voor effectieve samenwerking.

Dit boekje kwam tot stand als resultaat van een reeks bijeenkomsten van zeer uiteenlopende aard in verschillende delen van het land, gefinancierd vanuit het landelijke programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling. Ook leverden een aantal interviews met direct betrokkenen materiaal voor dit werkje, evenals de persoonlijke ervaring van de auteur met het TT-werk in Deventer. Tot slot is er nog geput uit diverse boeken rond dit thema, waarvan we in elk geval twee noemen die direct voortkomen uit de internationale arena van TT-initiatieven. De eerste is de *Basishandleiding Transition Towns* van Rob Hopkins en Ben Brangwyn, twee van de oprichters van 's werelds eerste Transition Town initiatief in Totnes, Engeland. De tweede is getiteld *Communities, Councils and a Low Carbon Future: what we can do if governments won't*, geschreven door voormalig BBC-journalist Alexis Rowell.

Hopelijk helpt dit boekje een brug te slaan tussen twee ogenschijnlijk tegengestelde krachten op lokaal niveau: de dynamische, soms ongestructureerde en relatief onervaren TT-initiatieven enerzijds en aan de andere kant de plaatselijke ambtenaren en politici in hun hedendaagse zoektocht naar een balans tussen de rollen van regisseur en facilitator.

Paul Hendriksen, oktober 2011

1. Transition Town en de lokale overheid

1.1. Bottom-up en top-down

Een TT-initiatief is een burger-initiatief, en daarmee dus een initiatief van onderop uit de samenleving, ofwel 'bottom-up'. Niet gestructureerd, niet voorspelbaar, zonder vooraf vaststaande vorm of inhoud. De overheid kan daarentegen gekenschetst worden als een instantie die per definitie van bovenaf, 'top-down', opereert. Vanuit vele honderden gemeentehuizen en -kantoren, twaalf provinciehuizen en de gebouwen van het parlement en de ministeries in Den Haag worden talloze initiatieven en regels ontwikkeld die als doel hebben de samenleving tot een prettige, veilige en economisch en bestuurlijk hanteerbare plek te maken voor iedereen.

Ziedaar de inherente tegenstelling tussen Transition Towns en de (lokale) overheid: de een werkt van onderop, de ander van bovenaf.

TT-initiatieven zijn natuurlijk niet de eerste burgerinitiatieven waar de overheid mee te maken krijgt. Al van oudsher wemelt de samenleving van de lokale burgerinitiatieven: iedere particuliere onderneming is er feitelijk een, evenals de plaatselijke klaverjas-club, het naaikransje en de zondagschool. Daarbij en bij vele andere lokale burger-initiatieven is geen enkele sprake van een spanningsveld met het domein van de overheid.

Anders werd het met burgerbewegingen die de bestaande orde aan de kaak stelden en veranderingen nastreefden. Denk aan de verschillende incarnaties van de arbeidersbeweging sinds het begin van de Industriële Revolutie. Of de beweging van de sufragettes, die in de beginjaren van de vorige eeuw actief kiesrecht bepleitten voor vrouwen. En meer recentelijk

in de vorige eeuw zagen we het ontstaan van onder meer de vredesbeweging in de jaren '60, de milieubeweging in de jaren '80 en de andersglobalisten in de jaren '90.

Minder nog dan welke van de voorgaande voorbeelden ook zijn TT-initiatieven te classificeren als behorend tot bepaalde subgroepen of categoriën burgers of maatschappelijke thema's. Sterker nog, binnen een TT-groep en/of de activiteiten die deze voortbrengt, zitten mensen met dreadlocks en krijtstreepjes-pak soms broederlijk naast elkaar. De thema's waar TT-groepen zich mee bezighouden en de wijze waarop zij die met elkaar weten te verbinden, gaan eveneens dwars over alle maatschappelijke scheidslijnen heen. Dat maakt het TT-concept bij een eerste kennismaking voor velen 'vaag' en tot het irritante toe ongrijpbaar. Al was het maar omdat veel TT-initiatieven niet eens de moeite nemen een normale stichting of vereniging te worden.

Voor de lokale overheid is dit een lastig fenomeen. Een horizontaal gestructureerde netwerk-organisatie zonder eenduidig aanspreekpunt is nu eenmaal moeilijk te benaderen. En als je dan iemand spreekt, is het zeer de vraag wie hij of zij eigenlijk vertegenwoordigt.

1.2. Veerkracht en duurzame ontwikkeling

Een belangrijk onderscheid tussen TT-initiatieven en andere spelers op het terrein van (lokale) duurzaamheid is het feit dat de wereldwijde Transitie-beweging tegen veler verwachting in niet het concept van duurzame ontwikkeling centraal stelt in zijn werk. In plaats daarvan ligt de focus op het versterken van lokale veerkracht. Dit leidt soms tot andere keuzes dan die welke zouden worden ingegeven door gerichtheid op duurzame ontwikkeling.

Veerkracht is een term die veel wordt gebruikt in de ecologie. De veerkracht van een ecosysteem staat of valt met de soortenrijkdom in een bepaald gebied. Hoe meer soorten (planten, dieren, insecten, schimmels en ander bodemleven) er aanwezig zijn in een bepaald gebied, hoe beter het systeem in staat is de impact van grote en kleine rampen van buitenaf te weerstaan. Denk aan bijvoorbeeld extreme kou of wateroverlast, insectenplagen en ziekteverwekkers. Dankzij een hoge soortenrijkdom kunnen organismen elkaar beschermen of qua functie vervangen, mochten sommige het loodje leggen.

De menselijke samenleving is feitelijk niet anders dan een (cultureel-maatschappelijk) ecosysteem. Hoe meer diversiteit, hoe groter de veerkracht ten opzichte van versturende invloeden van buitenaf. De impacts waar TT-initiatieven de lokale samenleving tegen willen wapenen, zijn de gevolgen van klimaatverandering en piekolie, en de daarmee voor een belangrijk deel verbonden crises in het economische systeem.

Vertrekpunt van de Transitie-beweging is, dat onze huidige samenleving enorm aan veerkracht heeft ingeboet door de gerichtheid van ons economische systeem op schaalvergroting en monocultuur, en de sterke afhankelijkheid van eindige grondstoffen. Fossiele brandstoffen (m.n. olie) voeren daarbij de boventoon.

Dit levert een tweeledig probleem op. Enerzijds is vanuit onze huidige mondiale energiehonger een wereld zonder goedkope olie haast niet denkbaar. Maar anderzijds moeten we om twee dringende redenen liever gisteren dan vandaag beginnen met het afbouwen van die afhankelijkheid: de uit de hand lopende versterking van klimaatverandering en het feit dat we wereldwijd het productieplafond hebben bereikt van goedkope olie.

De focus van TT op het lokale niveau komt voort uit de analyse, dat het leeuwendeel van het met CO₂-uitstoot gepaard gaande energieverbruik plaatsvindt ten behoeve van de individuele consument. Iedereen woont ergens en koopt en gebruikt producten en diensten waar stuk voor stuk een CO₂- en energieprijskaartje aan hangt. Focus op het zoveel mogelijk regionaliseren of lokaliseren van vraag, aanbod én productie en de daarmee samenhangende vraag welke randvoorwaarden we daarvoor nodig hebben, maakt dat TT-initiatieven maatschappij-breed aan de slag gaan.

Door de bril van lokale veerkrachtversterking komt de Transitie-beweging daarbij tot soms andere keuzes dan een gerichtheid op duurzame ontwikkeling zou opleveren. In onderstaand schema geven we een paar voorbeelden van dergelijke verschillen.

	duurzame ontwikkeling	lokale veerkracht
internationale handel	promotie van fair trade, focus op deelname van ontwikkelingslanden aan de mondiale economie	promotie lokale alternatieven, focus op regionale zelfvoorziening en lokale veerkrachtversterking wereldwijd
mobilititeit, distributie, bevoorrading	elektrisch vervoer, biobrandstoffen	lokaliseren van voorzieningen en productie, minimaliseren transport
productontwikkeling	vergroenen van bestaande technologie, focus op energie-efficiency	onderzoek naar nut en noodzaak (kunnen we zonder?), focus op zoeken naar lokaal produceerbare alternatieven
basis- en voortgezet onderwijs	voorbereiding op deelname aan de huidige samenleving, nadruk op continuïteit van gangbare ontwikkelingen	focus op (her)introductie van ambachtelijke vaardigheden en know-how, nadruk op deelname aan een samenleving in transitie

Bouwen aan lokale veerkracht en in het verlengde daarvan aan een Minder Energie Plan is meer dan het 'energieneutraal' en 'klimaatneutraal' maken van een gemeente. Dit zijn termen die veelvuldig opduiken in beleidsnota's van gemeenten. Van deze termen doen verschillende definities de ronde.

In de praktijk blijken ze voornamelijk neer te komen op efficiency- en compensatie-maatregelen die het min of meer voortzetten van de huidige levensstijl moeten veiligstellen: business as usual met een groen-technologisch vernis. De onderliggende niet-duurzame culturele en economische uitgangspunten blijven onaangetast. Werken aan lokale veerkracht in het licht van de ophanden zijnde klimaat- en energiecrises resulteert daarentegen in werken aan een maatschappij-brede transitie naar een samenleving die tot in lengte van jaren duurzaam is in de zin van 'volhoudbaar'.

1.3. Drempels voor samenwerking

TT-initiatieven die net starten, maar ook zij die al een tijd bestaan, hebben zo hun eigen problemen. Vaak ontbreekt binnen de groep de ervaring en know-how rond het aangaan en onderhouden van contacten met de overheid. Allerhande vooronderstellingen kunnen het beeld en de verwachtingen behoorlijk vertroebelen. Resultaat kan zijn koudwatervrees voor het doen van een eerste toenaderingspoging, of het veroorzaken van brokken nadat de eerste contacten zijn gelegd.

Maar volledig toegerust of niet, TT-initiatieven gaan hoe dan ook aan de slag. Bewustwordingsactiviteiten, werkgroepen, projecten, samenwerkingsverbanden en zo meer schieten als gevolg daarvan als paddestoelen overal en nergens uit de grond. De eerste stappen

worden ondernomen om voor steden en dorpen als geheel een wervende toekomstvisie (Minder Energie Plan) te ontwikkelen, die op alle belangrijke maatschappelijke deelterreinen vervolgens wordt vertaald in concrete stappenplannen in de richting van het wensbeeld (zie ook par.2.2.).

Maar hoe groot de bewustzijnsverandering ook moge zijn die een TT-initiatief teweegbrengt, hoeveel zinnige projecten ook starten en hoe geweldig het Minder Energie Plan ook is, toch kom je niet ver als je als TT-initiatief geen positieve en vruchtbare relatie met de plaatselijke overheid hebt opgebouwd. Of het nu gaat om zaken als planning, financiering of het ontwikkelen van relaties, je hebt de overheid nodig.

En ga je bezig met het opbouwen van die relatie, dan kan het zomaar zijn dat je, geheel tegen je verwachting in, merkt dat je tegen een open deur blijkt te duwen.

Maar vanuit de gemeente bezien wil je dan natuurlijk wel eerst weten wat voor vlees je in de kuip hebt. Het volgende hoofdstuk kan daarin helderheid scheppen.

2. De twee fasen van een TT-initiatief

2.1. De twaalf elementen van de eerste fase

De praktijk wijst uit dat ieder TT-initiatief – waar ook ter wereld – in zijn bestaan met de onderstaande 12 elementen te maken krijgt. Het bouwen van bruggen naar het lokale bestuur is er één van.

Een uitgebreide behandeling van deze elementen is te vinden in het Transitie Handboek. Tijdens de landelijke basistrainingen voor startende TT-ers worden ze eveneens diepergaand besproken.

1. Richt een Initiatiefgroep op. Een kerngroep om het proces op gang te brengen.
2. Werk aan bewustwording in je woonplaats. Met filmvertoningen en andersoortige laagdrempelige bijeenkomsten kun je plaatsgenoten bewust maken van de gevolgen van piekolie en klimaatverandering. Bouwen aan een veerkrachtiger lokale samenleving is een belangrijk antwoord op deze uitdagingen.
3. Leg het fundament. Werk samen met bestaande initiatieven en investeer in netwerken.
4. Organiseer een Grote Lancering. Een gedenkwaardig evenement waarin je Transition Town wordt gepresenteerd aan de gemeenschap.
5. Vorm werkgroepen. Zet groepen op die zich richten op alle aspecten van de lokale samenleving zoals energie, voedselvoorziening, bouwen en wonen, transport, economie, onderwijs, gezondheidszorg, psychologie, afval, lokaal bestuur e.d.
6. Gebruik Open Space. Een brainstorm-methode waarmee creativiteit, innovatie en het probleem-oplossend vermogen van deelnemers sterk wordt gestimuleerd.
7. Laat zien wat je wilt. Met zichtbare acties laat je zien wat je met de Transition Town wilt bereiken.
8. Faciliteer de Grote Herscholing. De afgelopen 40 jaar zijn we heel veel praktische vaardigheden verleerd. Met je TT-initiatief leren de mensen weer zelf dingen maken, repareren en (ver)bouwen.
9. Bouw bruggen naar het lokale bestuur. Als de tijd rijp is betrek je het gemeentebestuur bij je TT-initiatief.
10. Betrek de ouderen. Ouderen zijn waarschijnlijk de enigen in je gemeenschap die nog weten

hoe een samenleving werkt waar minder energie beschikbaar is.

11. Laat het gaan waar het gaat. Deelnemers aan TT maken samen het initiatief. Probeer het proces niet te sturen. Het gaat goed zoals het gaat.
12. Zet een Minder Energie Plan (MEP) op. Na een jaar of langer de voorgaande elementen te hebben ingezet, ben je zover dat je een plan kunt opstellen met de gemeenschap dat voorziet in een olie-onafhankelijke toekomst.

De volgorde van bovenstaande elementen is tamelijk willekeurig, met uitzondering van de eerste en laatste. Zonder initiatiefgroep kan er geen sprake zijn van een TT. Zonder inzet van de overige elementen kan er geen sprake zijn van een interactief en samenlevingsbreed proces gericht op het opzetten van een Minder Energie Plan, waarvan alle betrokken stakeholders zichzelf als mede-eigenaar beschouwen.

2.2. Het Minder Energie Plan

Het totstandkomen van zo'n MEP vormt de kroon op het verrichte voorwerk. Het is een visiestuk dat niet vergelijkbaar is met een droog ambtelijk beleidsstuk, maar zich eerder laat lezen als een reisbrochure. Zoals reisbrochures je weten te verlokken met prachtige foto's van goudgele stranden, messcherpe bergkammen of exotische bouwwerken, zo biedt een MEP vergezichten in de toekomst van hoe de samenleving er kan uitzien in tijden waarin we hebben te leven met de gevolgen van klimaatverandering en schaarste aan op dit moment essentiële grondstoffen, waarvan olie de voornaamste is.

Voor een overvloed aan rampscenario's hoeven we alleen maar een bezoekje te brengen aan de video-

theek. Films over een groene, ontstresste, gezonde en harmonieuze samenleving zijn daar echter niet of nauwelijks te vinden. Precies het type scenario's waar een MEP zich juist wel op richt. Diep van binnen verlangen we allemaal naar zo'n soort maatschappij. Het appelleert tenslotte aan onze diepste menselijke behoeften en verlangens: leven in veiligheid, gezondheid en overvloed is iets wat iedereen zijn kinderen, kindskinderen en andere dierbaren ten diepste gunt. Het MEP beschrijft de wenselijke duurzame samenleving op allerhande maatschappelijke deelterreinen en laat zien hoe we daar kunnen aanbellen, door de ontwikkelingspaden daar naartoe in kleine tussenstappen op te knippen, terugredenerend tot het hier en nu en handelingsperspectieven op de menselijke maat. TT's beogen met een MEP dus niet een doorsnee beleidsstuk te maken. Het creëren van toekomstscenario's die veel mensen aanspreken, is evenmin iets wat je even van achter je bureau doet. Een MEP van een Transition Town kan alleen tot stand komen als product van een langdurig interactief proces, waarbij tal van lokale en regionale partijen actief worden betrokken en geconsulteerd. Het is een allesverbindend project binnen het totale TT-project. Lokaal actieve TT-werkgroepen, gelieerde projecten en andere met TT verbonden maatschappelijke initiatieven dragen er allemaal hun steentje aan bij. Dankzij een dergelijke opzet verkrijgt het MEP automatisch een breed maatschappelijk draagvlak. En dat is iets wat een gemeentelijke overheid niet zomaar kan negeren. Zeker niet als zij zelf ook actief bij de totstandkoming van het plan wordt betrokken.

2.3. De tweede fase: implementatie

Met het toepassen van de 12 elementen is een lokaal Transitie-initiatief allesbehalve 'af'. Het gaat hier feite-

lijk slechts over de eerste fase. Het totstandkomen van een MEP is de start van het echte werk: de implementatiefase.

Met die tweede fase bestaat wereldwijd nog maar zeer beperkte ervaring. De eerste Transition Town, Totnes in Zuidwest Engeland, is daar net aan begonnen. En ook hier is geenszins sprake van een scherpe scheiding tussen fase 1 en fase 2. Het is eerder zoiets als Oud & Nieuw; je bent na de jaarwisseling dezelfde persoon in dezelfde omstandigheden; alleen de (datum)teller is weer op 0 gezet.

In Totnes heeft men inmiddels geconcludeerd dat de implementatie van een MEP (of EDAP, Energy Decent Action Plan, zoals men het daar noemt) eerder de vorm aanneemt van een voortdurend aanpassings- en herijkingsproces van de oorspronkelijke visie en de ontwikkelingspaden die moeten leiden naar de realisatie van de in het MEP geformuleerde wensbeelden. De benodigde flexibiliteit komt eveneens tot uitdrukking in de verschillende scenario's die in het kader van het MEP op uiteenlopende maatschappelijke terreinen zijn geformuleerd.

Simultaan aan de implementatie van het MEP wordt de ruggengraat van het TT-initiatief nog steeds gevormd door verdiepend en verbredend werk aan de hand van de overige 10 elementen van de 1^e fase. Maar met het vaststellen van een MEP krijgt het totale initiatief wel veel meer richting en focus. Het oppakken van nieuwe activiteiten en projecten wordt getoetst aan de vraag in hoeverre deze bijdragen aan de realisatie van de einddoelen van dit lange-termijnplan.

Zonder enige twijfel is het al dan niet bestaan van een vruchtbare samenwerkingsrelatie met het lokale bestuur een belangrijke succesfactor in het welslagen van de 2^e fase van een Transition Town. In het volgende hoofdstuk gaan we daarom dieper in op het 9^e

element van de eerste fase: het bouwen van bruggen naar het lokale bestuur.

3. Bruggen naar het lokale bestuur

3.1. Over de drempel stappen

Of het nu gaat om zaken als planning, vergunningen, financiering of het ontwikkelen van relaties, op een zeker moment kruist een TT-initiatief het pad van de lokale overheid. Hoewel veel TT-groepen hier tegenaan hikken, blijken zij in de praktijk vaak met open armen te worden ontvangen.

Dit heeft alles te maken met het feit dat de werkwijze en gerichtheid van een TT-initiatief sterk verschilt met die van de gemiddelde milieu-actiegroep. Hieronder hebben we de meest in het oog springende verschillen met de meer traditionele actiegroepen in een schema gezet.

Traditionele milieubeweging	Transitie-benadering
individueel gedrag	groepsgedrag
één kwestie	holistisch
instrumenten: lobby, campagnes, protesten	instrumenten: publieke deelname, psychologie van verandering, kunst, cultuur, vaardigheidstraining
duurzame ontwikkeling	veerkracht / herlokalisering
angst, schuldbesef en schok-effect als aanzet tot actie	hoop, optimisme en pro-activiteit als aanzet tot actie
verandering van nationaal en internationaal beleid door lobby	verandering van nationaal en internationaal beleid door het verkiesbaar te maken
de man in de straat als het probleem	de man in de straat als de oplossing

algemene landelijke campagnes	doelgerichte lokale interventies op maat
engagement op één niveau	engagement op verschillende niveaus
voorschrijvend: bepleit bepaalde antwoorden en oplossingen	werkt als katalysator, geen pasklare antwoorden
CO2-voetafdruk	CO2-voetafdruk in combinatie met olie-afhankelijkheid en indicatoren van veerkracht
geloof dat economische groei nog mogelijk is in de vorm van groene groei	ontwerpen van (lokale) economische renaissance / kringloop-economie

Samengevat is een TT-initiatief gericht op het leveren van een positieve, constructieve bijdrage aan een leefbare toekomst van de lokale gemeenschap in harmonieuze relatie tot de ecologische draagkracht van de planeet. Transition Towns streven er naar een verbindend element te zijn in het rijke mozaïek van al bestaande lokale groepen, instellingen, organisaties en bedrijven.

De praktijk wijst uit dat gemeente-ambtenaren en raadsleden geïnteresseerd raken in mogelijkheden tot samenwerking zodra zij deze kenmerken zien. Hoewel een TT-groep inhoudelijk misschien verdergaande veranderingen wil dan de gemeentelijke overheid, liggen beider doelstellingen wel direct in elkaars verlengde en zijn TT en gemeente dus natuurlijke bondgenoten.

3.2. Succesfactoren voor samenwerking

Samenwerking tussen een TT-initiatief en de gemeentelijke overheid kan velerlei vormen krijgen op diverse schaalniveaus. De specifieke omstandigheden waarbinnen de samenwerking plaatsvindt, en welke personen uiteindelijk de relatie handen en voeten moeten

geven, zijn te allen tijde een plaatselijke kwestie. Daar valt geen blauwdruk voor te geven.

Wel zijn er in het algemeen vier succesfactoren te onderscheiden die samen het fundament kunnen vormen voor een vruchtbare samenwerking.

In de eerste plaats is samenwerking altijd mensenwerk. De woordvoerder of contactpersoon vanuit de TT-werk- of initiatiefgroep enerzijds en de ambtenaar of politicus aan de andere zijde moeten minimaal op een functioneel niveau een 'klik' met elkaar hebben.

Ten tweede is het van belang om als TT-groep op de hoogte te zijn of geraken over het bestaande beleid van de gemeente rond de thema's waarop je wilt samenwerken. De eenvoudigste weg richting actuele kennis daarover is zonder twijfel het aanvragen van een oriënterend gesprek hierover. Voor je het weet kan dit dan uitpakken als een gezamenlijke brainstorm van TT en gemeente.

De derde succesfactor bestaat uit de aanwezigheid van wederzijdse voordelen van samenwerking; spreek die ook naar elkaar uit. Dit voorkomt scheve verwachtingen verderop in het proces. Bovendien bevordert het de gelijkwaardigheid in de relatie: je stapt samen in een proces waar beide partijen baat bij hebben. Dit in tegenstelling tot het zogenaamde Calimero-gevoel dat bij TT-ers kan leven ("Zij zijn groot en ik ben klein") of de angst te moeten dansen naar de pijpen van de financier. Spreek dan ook bij voorkeur van een partnerschap, zowel richting elkaar als naar de buitenwereld.

Als vierde onderdeel van het fundament hoort bij een dergelijke gelijkwaardige verhouding eveneens dat de gemeente erop is gericht om (in elk geval in de relatie met TT) een ondersteunende en faciliterende rol aan

te nemen. In bestuurlijk Nederland is er hoe dan ook een duidelijk waarneembare tendens in die richting; vroeger werden de 4-jaarlijkse verkiezingen en hooguit het gebruiken van een formele inspraakprocedure gezien als de uiterste grens voor het betrekken van burgers bij het gemeentebestuur. Maar tegenwoordig kijken gemeenten steeds vaker naar het andere uiteinde van wat men ook wel de Participatieladder noemt.

traprede	de burger...	de gemeente...
Zelf organiseren	...organiseert en voert zelf projecten uit	...ondersteunt en faciliteert
Meebeslissen	...is medeverantwoordelijk voor beslissingen	...laat (deel)beslissingen over aan de burger
Co-productie	...werkt intensief met de gemeente mee aan plannen of beleid	...ziet de burger als partner in de planvorming en laat het resultaat van de participatie zwaar wegen in de besluitvorming
Adviseren	...genereert ideeën en oplossingen voor een goed advies binnen een beleidsthema	...geeft vooraf het beleidsthema aan en neemt het advies serieus in overweging
Raadplegen	...geeft zijn mening of kennis rond een beleidsonderwerp	...wil de mening van de burgers weten en houdt hiermee rekening in de besluitvorming

De participatieladder (uit: 'In actie met burgers!' VNG en BZK 2010)

Deels is deze verschuiving van raadplegen naar zelf organiseren ingegeven vanuit de noodzaak te bezuinigen ('terugtrekkende overheid'), maar zeker ook vanuit de analyse dat te nemen maatregelen beter beklijven als burgers zelf de handen aan het stuur krijgen in het

bedenken én uitvoeren ervan. Een insteek die TT ten volle kan onderschrijven.

Vanzelfsprekend biedt samenwerking tussen een TT-groep en de gemeente zowel kansen als bedreigingen. In de navolgende paragrafen zetten we de voornaamste voor- en nadelen op een rijtje en sluiten we af met enkele praktijkvoorbeelden.

3.3. voordelen van samenwerking

- Door het aangaan van samenwerking met de gemeente legt een TT de essentiële basis voor een goede interactie tijdens het proces om het Minder EnergiePlan samen te stellen en nadien door de gemeente te laten adopteren.
- Samenwerking met de gemeente biedt een TT-initiatief op tweeërlei wijze de gelegenheid zichzelf te bewijzen. In eerste instantie vanzelfsprekend op gebied van de inhoud van het thema waarop de samenwerking is gericht. Ten tweede kan de relatie met de gemeente in ogen van sommige andere potentiële samenwerkingspartners het verschil betekenen tussen een onbekend vrijwilligersclubje en een door de overheid erkende samenwerkingspartner.
- Een samenwerkingsrelatie kan toegang geven tot (gedeeltelijke) financiering van het werk van TT. Hierdoor kan de groep zich concentreren op de inhoud in plaats van dat geld een sterk beperkende factor is in het ontplooiën van activiteiten.
- Wat voor een TT-initiatief goud waard is, is beschikking hebben over rechtstreekse informatiekanaalen over nieuw beleid en voor TT interessante ontwikkelingen. Een samenwerkingsrelatie met de gemeente biedt hiervoor goede mogelijkheden.

- Contact levert niet alleen voor beide partijen informatie op, het verschaft ook een goede ingang om je eigen informatie op de juiste plekken te doen belanden. Voor TT biedt de samenwerkingsrelatie een manier om binnen het gemeentelijk apparaat TT-hoofdthema's te agenderen. Dat kan buiten de formele kanalen om, en de TT-groep hoeft zich niet ook nog eens te bekwamen in de fijne kneepjes van lobby- en campagnewerk via de officiële kanalen. De gemeente op haar beurt kan via TT directer communiceren met een steeds groeiende groep betrokken, actieve burgers.

3.4. valkuilen van samenwerking

- Centraal woordvoerschap
Het totstand brengen van samenwerking vereist het voeren van ten minste een aantal gesprekken. Vanuit de gemeente zal daarbij al snel behoefte blijken aan een vast aanspreekpunt binnen TT. Die persoon zal ook nadien door de gemeente rechtstreeks worden benaderd met informatie, verzoeken om overleg, een spreekbeurt of deelname aan een activiteit, vragen over de stand van zaken enzovoort. En voordat je het weet, ontstaat er zo een persoon die lokaal 'het gezicht' van TT wordt. Dit kan een zichzelf versterkend proces zijn, wanneer anderen ook de neiging krijgen zich op die wijze tot die goed geïnformeerde persoon te verhouden.
- Hand overspelen
De samenwerking kan leiden tot aan financiering gekoppelde werkafspraken waar vanuit TT te leveren prestaties bij horen. Hierbij bestaat het gevaar dat de personen die de gesprekken voeren teveel beloven, te ver voor de troepen uit lopen en de mogelijkheden van de TT-groep overstrekken. TT is nu eenmaal geen organisatie met een duidelijke

hiërarchie en de TT-ers die de gesprekken voeren, vertegenwoordigen geen duidelijke achterban.

- Verlengstuk van de overheid
Samenwerking met de gemeente vereist vanuit TT een goede communicatie hierover naar buiten toe. TT wil zich a-politiek opstellen en bekend staan als een brede burgerbeweging. Teveel activiteiten waarbij steeds ook weer het gemeentelogo verschijnt, kan ertoe leiden dat derden TT vereenzelvigen met de gemeente.
- Afhankelijkheid van financiering
Een te grote afhankelijkheid van financiering kan spontaniteit en nieuw initiatief doodslaan. De groep moet zich nu eenmaal houden aan het afgesproken plan, er is geen ruimte meer om mensen met nieuwe initiatieven te ondersteunen. En de groep wordt geconfronteerd met de vraag of zij mensen wil gaan betalen voor hun werk voor TT. En zo ja, wie dan wel en wie niet? Lastige kwesties die om maatwerk vragen. Financiering biedt TT slagkracht, maar heeft in meerdere opzichten zijn prijs.

3.5. ervaringen

Wereldwijd staan er nu zo'n 900 lokale Transitie-initiatieven geregistreerd bij het internationale Transition Network. Maar het is ook bekend dat er ettelijke duizenden groepen meer zijn die zich eveneens klaarstomen om die officiële status te verkrijgen. Ter vergelijking: eind 2011 staan Deventer, Groningen en Zutphen op de internationale lijst van officiële Transition Town initiatieven, maar er zijn ca. 85 TT-initiatieven in Nederland, die zich in uiteenlopende stadia van ontwikkeling bevinden – van een medestanders zoekende contactpersoon tot groepen met

een eigen website en een maandelijks activiteitenprogramma.

In al die plaatsen krijgen overheid en TT vroeg of laat met elkaar te maken. Dit betekent er inmiddels al heel wat kennis en ervaring is opgedaan op dit gebied.

Twee boeken staan er vol mee: het *Transitie Handboek* dat in mei 2009 in Nederlandse vertaling verscheen en de recentelijk gepubliceerde opvolger daarvan, de *Transition Companion* (oktober 2011).

Ook op de website van Transition Network is voor de steeds verder uitdijende gemeenschap van TT-ers een schat aan informatie te vinden over succesvolle en minder geslaagde manieren om de brug te slaan tussen TT en de lokale overheid. Inhoudelijk blijkt zo ongeveer ieder thema zich hiervoor te lenen.

En in veel gevallen hoeft een TT-groep niet eens op zoek naar de juiste contactpersoon of ingang bij de lokale overheid. In diverse gemeenten in Nederland hebben TT-initiatieven ervaren dat hun activiteiten al vanaf de start positieve belangstelling krijgen vanuit het plaatselijke gemeentebestuur.

Hoe dat kan gaan, laat een voorbeeld uit Deventer zien.

Na afloop van een van de eerste bijeenkomsten van TT Deventer kwam er een ambtenaar naar een van de leden van de Initiatiefgroep toe en zei: "Ik zie dat jullie hier iets voor elkaar krijgen wat ons vanuit de gemeente met geen mogelijkheid lukt: tijdens een reeks avonden een dwarsdoorsnede van de plaatselijke bevolking uit eigen beweging laten brainstormen over hoe de toekomst van onze stad duurzamer gemaakt kan worden. Kunnen we jullie op de een of andere manier ondersteunen, financieel of anderszins?"

Op dat moment had de groep in Deventer een reeks van 13 filmavonden gepland die vrijwel met

gesloten beurs kon worden uitgevoerd. Voor een afsluitende Open Space bijeenkomst had TT Deventer financiering van de provincie gekregen, en voor de periode daarna waren nog geen concrete plannen. Het antwoord aan de ambtenaar was daarom "Nee bedankt, voorlopig redden we het prima zonder jullie hulp".

Ongeveer een jaar later was de situatie anders. Toen waren er inmiddels werkgroepen actief en stonden er projecten en activiteiten in de steigers die beter uit de verf zouden kunnen komen als daar de nodige financiering voor beschikbaar zou zijn. Na drie vergaderingen met de gemeente en het schrijven van een projectplan was dat voor elkaar. De gemeente stelde een bedrag van €50.000,- beschikbaar gedurende 2 jaar voor een pakket van 18 deelprojecten op het snijvlak van de thema's lokale voedselvoorziening en maatschappelijke activering. Belangrijk element daarbij was, dat de gemeente onderkende dat de uitvoering van deze projecten in sterke mate afhankelijk is van de ontwikkeling van het sociaal-maatschappelijk proces dat TT Deventer losmaakt. Met andere woorden, TT kreeg de ruimte om het geld te besteden naar de geest, en niet per sé naar de letter van het plan.

De ene gemeente is de andere niet. Waar gemeente Deventer zijn nek uitstak om een relatief jonge organisatie een opstapje te geven in de vorm van een flexibel besteedbaar meerjarig werkbudget, stelt een andere gemeente zich formeler op of kan een TT-groep alleen aankloppen voor reguliere subsidiepotjes. Maar vrijwel onveranderlijk krijgen TT-ers die aan de deur van het gemeentehuis kloppen een warm onthaal.

De voornaamste sleutel die deze deur kan openen is de wijze en toon waarop het TT-initiatief zichzelf bekend maakt en wat TT in de samenleving zichtbaar teweeg brengt. Het zal dan ook weinig effectief zijn als een TT-groep op dag 1 van haar bestaan bij de gemeente aanklopt met opgehouden hand. Dat wordt anders wanneer dit gebeurt na ongeveer een periode van 6 maanden tot een jaar van TT-activiteiten in de samenleving.

4. Aan de slag! Eerste stappen

Uit de voorgaande hoofdstukken mag duidelijk zijn geworden dat een TT-initiatief qua aard, werkwijze en doel uitermate goed is toegerust om op effectieve manier samen te kunnen werken met de lagere overheid. Sterker nog, op zeker moment hebben TT en de overheid elkaar nodig om verder te kunnen.

Nu we hier zijn aangekomen in dit boekje, wordt het dan ook hoog tijd om de theorie in praktijk om te zetten.

Uit de voorgaande hoofdstukken zijn allerhande succesfactoren en tips te destilleren die kunnen helpen om de brug tussen TT en lokale overheid te bouwen en versterken. De voornaamste staan hieronder op een rij. Lezers (werkzaam bij TT of gemeente) kunnen daar bovendien bij elkaar een kijkje nemen in de keuken.

Haal er tussenuit wat op specifiek je eigen lokale situatie van toepassing is ...en voeg er vooral ook je eigen ervaring aan toe. Want geen enkele situatie is precies dezelfde.

Bottom-up en top-down

TT: Wees je ervan bewust dat de lokale overheid jouw TT-initiatief lastig te peilen vindt. Geef in een kennismakingsgesprek aan dat je dit inziet en probeer duidelijk te maken waarom TT bewust kiest voor een zo plat en licht mogelijke organisatiestructuur.

Gemeente: Veel TT-groepen zijn zich nauwelijks bewust van de meerwaarde die zij voor een gemeente kunnen hebben. Steek deze lokale pioniers gerust een hart onder de riem.

Veerkracht en duurzame ontwikkeling

TT: Maak aan de gemeente duidelijk dat TT's focus op versterking van lokale veerkracht kan leiden tot andere keuzes en andersoortige activiteiten en werkwijzen dan het streven naar duurzame ontwikkeling of het streven van de gemeente naar 'energieneutraal' en/of 'klimaatneutraal' zijn in bijvoorbeeld 2030.

Gemeente: TT-groepen kunnen zich kritisch opstellen ten aanzien van gemeentelijke (milieu-) beleidsdoelstellingen. Zo'n houding is beslist geen afwijzing maar komt voort uit een andere definitie van wat duurzaam is. TT-groepen zijn hoe dan ook blij als hun gemeente verder durft te kijken dan haar neus lang is.

Drempels voor samenwerking

TT: Wees er als groep van doordrongen dat je het doel van TT niet kunt verwezenlijken zonder vroeg of laat een vruchtbare samenwerkingsrelatie met de gemeente te hebben opgebouwd. Of je hierin nu ervaren bent of niet, velen gingen je voor... En: verwordt niet tot een muurbloempje als de gemeente niet spontaan naar je toekomt. Ambtenaren en politici weten vaak ook niet 1-2-3 hoe ze je moeten benaderen. Elke dans begint met een eerste stap, *it takes two to tango*.

Gemeente: TT is geen doorsnee organisatie met een heldere structuur. De initiatiefgroep is gericht op het

faciliteren van een proces en stelt zich daarbij zo flexibel en inclusief mogelijk op. Calculeer in dat de TT-groep in contact met de gemeente hoogstwaarschijnlijk niet werkt met een gemandateerd vertegenwoordiger. TT is eerder te kenschetsen als samenwerkingsverband van semi-zelfstandige werkgroepen en projecten met eenzelfde doel.

De twaalf elementen van de eerste fase

TT en gemeente: Alle TT's wereldwijd werken aan het bouwen van bruggen naar het lokale bestuur. Sterker nog, het is een onvermijdelijk onderdeel van het proces. Dat gebeurt dus op duizenden plekken; je bent in goed gezelschap!

Het Minder Energie Plan

TT: Betrek de gemeente actief bij het samenstellen van een MEP. Niet als de belangrijkste partij, maar als één van de vele. Wel als een bijzondere, want veel gemeenten hebben hun toekomstambities (op deelterreinen) vaak al in detail geformuleerd. Dat is fantasistisch voorwerk wat je als TT-groep alvast niet meer hoeft te doen. Anderzijds is het van belang te beseffen dat het perspectief van waaruit die toekomstvisie is geschreven, vrijwel zeker niet 100% dezelfde is als die van TT (denk hierbij met name aan Piekolie als drijfveer en de focus op versterking van veerkracht). Je hebt als TT dus meerwaarde te bieden.

Gemeente: Mocht je gemeente al een toekomstvisie hebben geformuleerd, in de breedte of op deelterreinen, dan zal TT deze graag willen gebruiken bij het formuleren van het MEP. Dit wordt geen dubbeling. De bril waardoor naar de toekomstige samenleving wordt gekeken is die van veerkracht en energie-transitie in de ruimste zin. In een MEP wordt het beste van twee (denk)werelden gecombineerd, hetgeen ook voor het strategische beleidsniveau nieuwe inzichten kan ople-

veren. Het interactieve karakter van het wordingsproces van een MEP garandeert bovendien dat er van meet af aan aantoonbaar draagvlak in de samenleving is voor uitvoering.

De tweede fase: implementatie

TT: Het werken aan een MEP is in marketingtermen voor TT een *unique selling point*. Communiceer naar de gemeente vanaf het eerste moment dat je niet verwacht dat met het vaststellen van het MEP de klus is geklaard. Het wordt geen in beton gegoten plan maar eerder een met de ontwikkelingen mee-evoluerend instrument dat helpt om je focus scherp te houden op je streven naar een energieslanke en veerkrachtige samenleving.

Gemeente: Om het MEP geen dode letter te laten zijn in het kader van gemeentebestuur, loont het de moeite om al in een vroeg stadium van het wordingsproces binnen de gemeente te onderzoeken of er voldoende draagvlak is om Piekolie (permanente energieschaarste) en het streven naar lokale veerkracht uitgangspunten voor beleid te laten worden. Het sociaal-maatschappelijk proces dat TT inzet om het MEP vorm te geven, betekent hoe dan ook een geleidelijke opbouw van maatschappelijk draagvlak voor het hantieren van dergelijke uitgangspunten. Aan de gemeente is de keuze om daarin mede-sturend of volgend te worden.

Over de drempel stappen

TT: De gemeente zal je herkennen als een natuurlijke bondgenoot en niet de zoveelste actiegroep, zodra je in de praktijk laat zien waar je voor staat en naar toe wilt; dat is ook nummer 7 in het rijtje van 12 elementen van de 1^e fase van het bestaan van Transition Towns. Sluit je als TT aan bij bestaande netwerken, platforms, projecten en programma's die de gemeente

ondersteunt of initieert. Dat maakt je zichtbaar en laat zien wat je waard bent. Men is dan sneller geneigd je serieus te nemen. Bewaak wel je eigenheid als TT-initiatief en hou een gezonde balans aan tussen deelname in bovenbedoelde kringen en het uitvoeren van je eigen plannen en activiteiten.

Gemeente: Iedere TT-groep is anders van samenstelling en thematische gerichtheid. In alle gevallen gaat het om een vrijwilligersorganisatie. Bij het inschatten van de capaciteiten van de initiatiefgroep is het raadzaam om te kijken naar de specifieke deelterreinen waarop TT activiteiten ontplooit. Als de groep in het kader van een samenwerking met de gemeente de kans krijgt, is het onvermijdelijk dat ze op termijn ook meer de breedte in zal groeien.

Voordelen en valkuilen van samenwerking

TT en gemeente: Vertrekpunt is: als er wordt samengewerkt, kan TT-initiatief zijn einddoel sneller realiseren dan wanneer die samenwerking aan het toeval wordt overgelaten of zelfs uit de weg wordt gegaan. In dat laatste geval zal het voor de TT-groep een moeizame worsteling worden om projecten en een MEP met voldoende maatschappelijke impact te realiseren.

TT: Voorkom monocultuur in de 'gezichten naar buiten' door bewust te werken aan deskundigheids- of vaardigheidsbevordering bij meerdere leden van de groep. Ga stelselmatig met ten minste twee personen op gesprek, wissel elkaar af in wie het woord voert.

Gemeente: Wellicht zijn er binnen het lokale welzijns- en sociaal-cultureel werk mogelijkheden voor ondersteuning van een TT-groep. Mits vraaggestuurd, zal die in dank aanvaard worden.

TT: Onderzoek intern eerst of gemeentelijke financiering überhaupt nodig is of niet. Die behoefte is afhankelijk van allerhande omstandigheden. Denk aan beschikbare vrijwillige menskracht en kwaliteiten, andere

financieringsbronnen voor het lokale TT-werk, de aard van de activiteiten (zijn ze duur of niet), eventuele bijdragen (in natura of geld) van nog andere partnerorganisaties, etcetera.

Gemeente: Als er financiële middelen beschikbaar kunnen komen voor ondersteuning, dan is TT het meest gebaat bij budgetfinanciering met een inspanningsverplichting. TT brengt een proces op gang dat zich lastig in DRAM-SMART geformuleerde projectplannen laat vertalen. Uiteindelijk ontwikkelt TT zich richting een projecten ondersteunend project. Hiervoor is (ook financieel) ruimte nodig voor experiment.

Ervaringen

Er is (letterlijk!) een wereld aan ervaring beschikbaar op gebied van samenwerking tussen TT-initiatieven en gemeenten. Maak er gebruik van! Raadpleeg om te beginnen eens de bronnenlijst op de navolgende pagina's.

Veel succes!

5. Essentiële bronnen

(hand)boeken

- *Help een burgerinitiatief!:* werkboek met informatie, suggesties en tips voor gemeenteambtenaren die te maken hebben met initiatieven van burgers. Uitgave: Ministerie van Binnenlandse Zaken, gratis downloadbaar als pdf via www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties
- *Het Transitie Handboek:* basisboek voor iedereen die met het TT-concept aan de slag wil. Verkrijgbaar in de boekhandel of te bestellen via uitgeverij Jan van Arkel. Zie www.hitte.nu voor bestelgegevens en een gratis downloadbare pdf-versie.
- *Basishandleiding Transition Towns:* zoals de titel al zegt, een boekje waarin de essentie van het Transitie Handboek bijeen is gebracht. Te bestellen via uitgeverij Jan van Arkel via www.hitte.nu. Daar staat ook een gratis downloadbare pdf-versie.
- *The Transition Companion:* opvolger van Het Transitie Handboek. Te bestellen via www.transitionculture.org. Verschijnt in 2012 waarschijnlijk ook in een Nederlandstalige.

websites en telefoonnummers

- www.transitiontowns.nl : site van TT Nederland.
- www.transitionnetwork.org : website van het internationale Transition Network. Op www.transitionnetwork.org/ingredients/connecting/involving-council vind je een pagina op de website van Transition Network die specifiek ingaat op alle *Do's* en *Don'ts* voor TT-groepen met betrekking tot

het aanknopen van relaties met (leden van) de gemeenteraad.

- Bel naar TT Nederland voor advies op maat: 0570-615419. Ook voor doorverwijzing naar gemeenten waar al actief wordt samengewerkt met TT.

lezingen, trainingen en workshops

- Regelmatig biedt TT Nederland ook trainingsweekenden aan: tot nu toe zijn dat een basistraining voor startende TT-ers en TT-groepen, een sprekerstraining en trainingen en workshops op diverse deelterreinen voor al gestarte initiatieven.
- Ook voor gemeente-ambtenaren en politici kunnen op maat lezingen, trainingen en workshops worden gegeven, om antwoord te krijgen op een breed scala aan mogelijke vragen: Ben je als gemeente klaar voor samenwerking met TT? Hoe kun je intern vorm en inhoud geven aan een streven naar lokale veerkracht? Kan Piekolie een toetssteen zijn voor beleidsvorming? Informeer via 0570-615419 naar de mogelijkheden.

ervaring uit de eerste hand

- De ervaring die de TT-groepen in naburige steden en dorpen al hebben opgedaan. Ze zijn zeker bereid om die ervaring met je te delen. Kijk op www.transitiontowns.nl/waar/ om te zien welke TT-initiatieven er bij jou in de buurt te vinden zijn.
- De ervaring die je TT-initiatief zelf opdoet in dit proces. TT-ers kunnen die delen met zo'n tweehonderd andere Nederlandse TT-ers op de maillijst TTLokaal. Die lijst is ook te gebruiken als vraagbaak voor het geval je het gevoel hebt vast te lopen of als je onzeker bent over de volgende stap.

Over de auteur

Paul Hendriksen is van origine journalist. Na diverse omzwervingen bij NGO's voor milieu en ontwikkelings-samenwerking is hij sinds 2009 als ZZP-er werkzaam als consulent op gebied van lokale duurzaamheids-vraagstukken. Daarvóór maakte hij eind 2007 in het Zuid-Engelse Totnes bij toeval kennis met het Transition Towns concept. Het bracht hem ertoe om zijn toenmalige baan op te zeggen om zich geheel te kunnen richten op het lokale transitieproces.

In september 2008 gaf hij de aanzet tot het oprichten van Transition Town Deventer & omstreken. In diezelfde periode was hij mede-initiator van Transition Towns Nederland. Sinds april 2009 geeft hij trainingen voor startende TT-ers. In december 2010 werd hij voorzitter van de toen opgerichte stichting TT Nederland. Dagblad Trouw zette hem in november 2011 op de 25ste plaats in de derde editie van de *Duurzame 100* –ranglijst.

Behalve vanuit de hierboven geschetste achtergrond kon Hendriksen voor het schrijven van dit boekje ook putten uit zijn kennis van de werking van de lokale overheid. Deze deed hij op als achtereenvolgens: ambtelijk secretaris van een stedenband tussen gemeente Zwolle en Rutobwe (Rwanda), gemeenteraadslid in Kampen, projectcoördinator en later directeur van COS Overijssel (regionaal centrum voor educatieve projecten rond internationale samenwerking), en als initiator en voorzitter van vereniging Aardehuis, waarbinnen 23 gezinnen in eigen beheer een ecowoningbouwproject realiseren in nauwe samenwerking met gemeente Olst-Wijhe.

Dit boekje is bestemd voor twee groepen lezers: lokale ambtenaren en politici, en actieve burgers in Transition Town-initiatieven (TT). Verbindende factor is, dat zij vroeg of laat onvermijdelijk met elkaar te maken krijgen en dan zullen moeten samenwerken in hun streven naar een duurzame toekomst voor hun eigen gemeente. Het is dus van belang dat zij over en weer op de hoogte zijn van elkaars belangen, intenties en beelden. Hieraan wil TT Nederland een bijdrage leveren met dit boekje, waarin veelgestelde vragen van beide kanten aan de orde komen, zoals:

- wat willen ze toch, die TT-groepen?
- hebben ze bij de gemeente wel een boodschap aan wat we als TT willen?
- waarom is TT niet gewoon een stichting of vereniging met een aanspreekbaar bestuur?
- hoe behouden we onze eigen identiteit als we met de gemeente samenwerken?

"Transition Towns pakken het aan vanaf de goeie plek: van onderen."

-- **Jan Terlouw**, oud-politicus

*"De Transition Towns beweging is wat mij betreft **de** cruciale beweging van dit moment."*

-- **Herman Wijffels**, hoogleraar *Duurzaamheid en Maatschappelijke verandering*

"Ik vind samenwerking met Transition Towns een enorme kans."

-- **Sebastiaan van 't Erve**, voorzitter Gemeenten voor Duurzame Ontwikkeling

Dit boekje kwam tot stand dankzij financiering van het landelijke programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling

